

Józef Szostakowski,
Uniwersytet Pedagogiczny w Wilnie,
członek Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy

KIERUNKI BADAŃ STUDENTÓW POLONISTYKI NA WILEŃSKIM UNIWERSYTECIE PEDAGOGICZNYM

Banalne mogłoby wydać się twierdzenie, że od dzisiejszych studentów zależy jutro kraju, gdyby tak nie było w istocie. Potencjał intelektualny, którego nosicielem jest młode pokolenie, obudzony w ławie studenckiej może stać się zaczynem, szansą kreowania przyszłości kraju. Dotyczy to również młodzieży, która obrała zawód pedagoga z myślą, że podejmie pracę w szkołach polskojęzycznych istniejących na Litwie. Według danych Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie “Macierz Szkolna”, obecnie w kraju w ponad 90 polskojęzycznych placówkach ogólnokształcących podstawowych i średnich uczy się około 18 tysięcy młodzieży. W tym roku polskojęzyczne szkoły średnie i gimnazja ukończyło 1 500 abiturientów. Kadre nauczycieli polonistów szykuje dla nich przeważnie Uniwersytet Pedagogiczny w Wilnie.

Po wojnie kadre nauczycielską dla szkół polskojęzycznych kształcono w Seminarium Nauczycielskim w Trokach, natomiast w latach 1951-1961 na dwuletnich studiach w Wileńskim Instytucie Nauczycielskim w Nowej Wilejce k. Wilna. Dyrektorem Instytutu był Włodzimierz Czczot – historyk. Pierwszymi wykładowcami byli absolwenci uniwersytetów Leningradu (obecnie Petersburg) i Moskwy, gdzie ukończyli studia polonistyczne: Irena Kaszkarowa, Anna Kaupuż, Margarita Lemberg, Genadiusz Rakitski, Helena Gustin. Pierwszymi kierownikami Katedry Języka Polskiego i Literatury byli Anna Kaupuż i Genadiusz Rakitski (Niedźwiecka 1997, 3). W 1961 r. na mocy uchwały ówczesnego rządu Litwy, Polonistykę z Nowej Wilejki przeniesiono do Wileńskiego Instytutu Pedagogicznego, tworząc tu Oddział Języka Polskiego i Literatury z dziekanem Włodzimierzem Czczotem. Nauka trwała 5 lat i od 1961 r. do 1986 r. ukończyło ją prawie 900 osób. Kształcono nauczycieli języka polskiego i literatury, którzy jednocześnie z dyplomem polonisty otrzymywali uprawnienia (jako druga specjalność) nauczyciela języka rosyjskiego i literatury, historii, biologii, geografii, czy wychowania fizycznego

(Błaszczak 1992, 329). Co prawda, w 1969 r. Oddział Języka Polskiego został przyłączony do Wydziału Języków Obcych (Turkevič, Nedzvecká 1995, 92), i Włodzimierz Czeczot stał się jego prodziekanem.

W 1987 r. na uczelni zapadła decyzja, by wprowadzić nowy kierunek studiów: język polski i literatura – nauczyciel klas początkowych. W ten sposób po raz pierwszy w okresie powojennym zaczęto przygotowywać w pełnym wymiarze studiów wyższych kadry mające uczyć najmłodsze dzieci, a pierwszych kilkunastu absolwentów uzyskało dyplomy w 1995 r. (Bobryk 2005, 273).

Były czynione również próby przygotowania nauczycieli innych przedmiotów w języku polskim. W 1980 r. studia na Wydziale Fizyczno-Matematycznym ukończyło 64 fizyków, z nich 21 osób ukończyło studia w języku polskim (Blizniakas, Martišius 1995, 148). W 1980 r. zamiast Wydziału Fizyczno-Matematycznego zostały utworzone samodzielne wydziały: Fizyki i Matematyki. W latach 1980-1981 na dziennych studiach na kierunku fizyka uczyło się 211 osób, z czego 11 osób w polskiej grupie. Również na specjalności dyscypliny techniczne i prace ręczne 15 osób uczyło się w grupie polskiej (Karpus, Martišius 1995, 150). Jednakże w roku akademickim 1989-1990 nie dokonano już naboru do polskich grup na matematykę i fizykę wraz ze specjalnością “prace ręczne”. W ten sposób przerwano dotychczasową praktykę, gdy jednego roku rekrutowano matematyków, a następnego – fizyków (Bobryk 2005, 274).

W 1990 r. polonistykę wyłączono z Wydziału Języków obcych i stała się ona załącznikiem nowo powstałego Wydziału Wspólnot Narodowych. Jednakże pomysł z wydziałem nie zdał egzaminu i po roku z polonistyki, białorutenistyki i rusycystyki utworzono Wydział Sławistyki. Od 1993-1994 roku nauczania na Wydziale Sławistyki wprowadzony został dwustopniowy system nauczania: 4-letni na uzyskanie tytułu bakałarza i 6-letni - na magistra. W latach 1987-1997 polonistykę ukończyło ponad 200 osób (Bobryk 2005, 275).

Przez cały okres sowiecki jakiegokolwiek badania naukowe były utrudniane, bo kontrolowane i cenzurowane. Gdy piszący te słowa w 1974 r. przygotowywał pracę roczną nt. *Litwa we wczesnej twórczości J. I. Kraszewskiego*, nie mógł sięgnąć do potrzebnych mu kompletów prasy XIX-wiecznej, bo ta znajdowała się w tzw. “specfondach” – specjalnych magazynach, z których książki nie były wypożyczane. Dopiero starania ówczesnego dziekana śp. Włodzimierza Czeczota w postaci oficjalnego pisma skierowanego do dyrektora Biblioteki Akademii Nauk

Litwy (dawna Biblioteka Wróblewskich) sprawiła, że niektóre komplety prasy zostały mi udostępnione. Nawiasem mówiąc, na początku lat 80., gdy w Polsce powstała "Solidarność", ograniczenia zostały jeszcze bardziej zaostrzone. Kontakty naukowe i studenckie między Wilnem i Wrocławiem zostały przerwane. Władze zakazały sprowadzania w ogóle czasopism z Polski. Nawet te tytuły, które były wydawane w Polsce i tradycyjnie otrzymywała je Biblioteka Narodowa w Wilnie, jak "Forum", "Kurier Polski", "Nowa Wieś", "Miesięcznik Literacki", "Polityka", "Problemy", poszczególne numery "Literatury", "Kultury i Życia", a nawet "Świata Młodych" nie były udostępniane czytelnikom aż do końca 1986 r. (Velavičienė 1989, 3). O uwolnieniu "uwięzionych książek" możemy mówić dopiero od końca lat 80. - początku lat 90., gdy przemiany społeczne ostatecznie wzięły górę i zakazane przez cenzurę pozycje włączono do ogólnodostępnych katalogów.

Nie bacząc na trudności sowieckiej rzeczywistości, działalność naukowa w Katedrze Filologii Polskiej miała swój start już na początku lat 60. Wówczas Katedra została przeniesiona do Wileńskiego Instytutu Pedagogicznego, na etacie starszego wykładowcy zatrudniono Annę Kaupuż, która prowadziła Studenckie Koło Naukowe (w składzie uczelnianego studenckiego Towarzystwa Naukowego była Sekcja Polonistyczna). Dzięki staraniom A. Kaupuż ożywiła się myśl studencka (Turkiewicz 2007, 252). Na potwierdzenie tego można przytoczyć fakt, że dwie studentki Polonistyki wystąpiły z referatem "*Pan Tadeusz*" w tłumaczeniach litewskich na dorocznej konferencji STN na macierzystej uczelni, a potem jeszcze wygłosiły ten referat na Uniwersytecie Lwowskim, zdobywając dyplom I stopnia (Ostrowska 1997, 18).

Już w owych czasach zarysowały się kierunki badań naukowych. Wykładowczyni Anna Kaupuż skupiła się na badaniach polsko-litewsko-rosyjskich związków językowych, literackich i kulturalnych, szczególny nacisk kładąc na dzieje oświaty na Litwie. Jej liczne artykuły uwieńczone zostały rozprawą doktorską *Szkice do historii filologii słowiańskiej Uniwersytetu Wileńskiego na początku XIX w. (1803-1823)*. Inna wykładowczyni, Maria Niedźwiecka, przez wiele lat specjalizowała się w literaturze polskiej XIX w. Publikacje jej autorstwa dotyczyły polsko-litewskich związków literackich, w szczególności związków Józefa Ignacego Kraszewskiego z Litwą. Dlatego nie jest przypadkiem, że również nowe pokolenie pracowników naukowych zatrudnionych na Katedrze preferuje tematykę związaną z Litwą i regionem, z którego się wywodzi – Wileńszczyzną, z osobliwościami języka,

literatury, kultury (Turkiewicz 1997, 3). Kilkanaście lat temu na zmianę po wykładowcach, którzy stali u kolebki polonistyki na Uniwersytecie Pedagogicznym w Wilnie a odeszli na emeryturę, nastali ich wychowankowie: Halina Turkiewicz, Romuald Naruniec, Barbara Dwilewicz, Irena Masojć, Henryka Sokołowska, Krystyna Syrnicka, Jan Sawicki, ostatnio dołączyli do nich Andrzej Baranow i Józef Szostakowski – wszyscy już legitymujący się tytułami naukowymi. W katedrze wypracowane zostały podstawowe kierunki badań, tematyka prac licencjackich i magisterskich. Należą do nich: funkcjonowanie języka polskiego w otoczeniu wielokulturowym; zagadnienia translatorstwa tekstu literackiego; regionalna literatura i kultura w kontekście europejskim; literatura polska w kontekście komparatystycznym; aspekty dydaktyczne wychowania regionalnego. Tym kierunkom i tematom badawczym w dużym stopniu odpowiadają również tematy studenckich prac bakalarskich i magisterskich.

Analiza tematyki prac studenckich ostatnich dziesięciu lat świadczy, że najwięcej prac dotyczyło problematyki życia literackiego dwudziestolecia międzywojennego, polskiej współczesnej literatury Wileńszczyzny oraz epoki Romantyzmu. Bogate życie literackie na łamach międzywojennego Wilna znalazło odbicie na łamach dzienników: “Kurier Wileński” założonego przez Aleksandra Kleczkowskiego i “Słowa” redagowanego przez Stanisława Mackiewicza. Z powyższymi dziennikami, jak również z pismem „Źródła Mocy”, łączy się temat twórczości międzywojennych regionalistów: Jozefa Maslińskiego, Wacława Iwaniuka, Seweryna Pollaka, Czesława Miłosza, Witolda Hulewicz, Tadeusza Konwickiego, Wacława Korabiewicza, Konstantego Idefonsa Gałczyńskiego, Tadeusza Łopalewskiego, Heleny Romer Ochenkowskiej, Eugenii Kobylińskiej-Masijewskiej, Kazimiery Hlakowiczówny, czy Kazimierza Leczyckiego. Nic więc dziwnego, że na ten temat powstało kilka prac bakalarskich i magisterskich.

Inną grupą prac przygotowanych i obronionych przez studentów są rozprawy na temat polskiej współczesnej literatury Wileńszczyzny. Literaturę tę reprezentuje przeważnie pokolenie urodzone w latach pięćdziesiątych - sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. Pierwsza antologia poezji miejscowych twórców *Sponad Wili cichych fal* o ograniczonym nakładzie ukazała się w powojennej Litwie dopiero w 1985 r., natomiast pierwsze zbiorki poezji zaczęły ukazywać się dopiero dziesięć lat później i to przeważnie w Polsce. Temat współczesnej literatury polskiej Wileńszczyzny przerabiany jest w klasie 12 szkoły średniej, jednakże - jak świadczą wypowiedzi

nauczycieli – nie jest on dostatecznie naświetlony w podręcznikach szkolnych, poza tym brak samych lektur. W tej sytuacji wielu nauczycieli polonistów sięga do kompletów prasy, która publikowała twórczość poetów wileńskich. Takimi wydaniem były przeważnie czasopisma “Znad Wilii” i “Magazyn Wileński”, stanowiące jednocześnie kronikę życia kulturalnego i literackiego. Pod kierunkiem wykładowców, na katedrze powstały dwie prace licencjackie dotyczące tematyki literackiej na łamach “Znad Wilii” w latach 1989-2000, rozprawa na temat motywów egzystencjalnych we współczesnej poezji wileńskiej, czy opracowanie na temat miasta w tej poezji. Powstały również osobne rozprawy magisterskie lub licencjackie o twórczości takich poetów wileńskich, jak Alicja Rybałko, Wojciech Piotrowicz, Romuald Mieczkowski (wszyscy oni są również tłumaczami literatury litewskiej na język polski), Sławomir Worotyński, Henryk Mażul, Aleksander Śnieżko, Aleksander Sokołowski.

Autorem, który w ciągu ostatniego dziesięciolecia doczekał się kilku rozpraw, jest Czesław Miłosz. Noblista urodził się na Litwie, w jego twórczości wyraźne są motywy litewsko-wileńskie. Zostały przygotowane również inne rozprawy na temat polskiej literatury współczesnej, m. in. *Obraz współczesnej kobiety w twórczości Manieli Gretkowskiej*, *Człowiek w sytuacjach ekstremalnych (na podstawie wybranych wspomnień lagrowych)*, badana jest twórczość Sergiusza Piaseckiego.

Tematyka rozpraw dotycząca epoki Romantyzmu oscyluje wokół problematyki związanej z osobą Adama Mickiewicza (*Obrazy domu i ojczyzny w Panu Tadeuszu*), ale również osób związanych z poetą (*Koleje życia i twórczości Antoniego Góreckiego*, *Panorama życia społeczno-obyczajowego w twórczości Stanisława Morawskiego*). Z kolei zjawisko regionalizmu literackiego zbadano w pracy magisterskiej *Regionalistyczne aspekty poezji Juliana Korsaka*. Interesujące, że autorka danej pracy jako motto do swej rozprawy wykorzystała słowa Czesława Miłosza z tomu *Zaczynając od moich ulic*: “Ludzie tęsknią dzisiaj do ojczyzny, a zamiast niej przyznaje im się tylko państwa. Ojczyzna jest ograniczona, wrośnięta w przeszłość, zawsze nieduża, grzejąca serce, bliska jak własne ciało”. Epoki pozytywizmu dotyczy opracowanie tematu roli czasopisma “Athenaeum” redagowanego przez Józefa Ignacego Kraszewskiego w rozwoju życia literackiego w Wilnie. Kraszewski grupował autorów związanych z ziemiami litewsko-ruskimi, ułatwiał debiuty, jak to się stało w wypadku Władysława Syrokomli, w warunkach zaboru carskiego budził zainteresowanie historią rodzimego kraju. Epoki literatury

Młodej Polski dotyczą prace na uzyskanie dyplomu bakałarza lub magistra zawierające analizę twórczości Bronisławy Ostrowskiej, Maryli Wolskiej, Leopolda Staffa (*Franciszkanizm w artystycznym ujęciu Staffa młodopolskiego*), czy praca magisterska komparatystyczna dotycząca poezji polskiej poetki Kazimierzy Zawistowskiej i litewskiej poetki Salomei Neris. Z kolei tematyka prac dotyczących literatury okresu staropolskiego oscyluje wokół Odrodzenia i Baroku. Do pierwszego okresu nawiązuje praca dyplomowa jednej z studentek, dotycząca tematu obrazów Litwy w twórczości pierwszego historyka tego kraju Macieja Strykowskiego, z którego twórczości czerpał Adam Mickiewicz. Pisał on w *Panu Tadeuszu*: “Poraj – krzyknął Mickiewicz – z mitrą w polu złotem, // Herb książęcy; Strykowski gęsto pisze o tem”. Z kolei prace dotyczące Baroku koncentrują się na tematyce pamiętnikarstwa oraz literatury tego okresu tworzonej na Litwie w różnych językach. Literaturę owego okresu kształtował Uniwersytet Wileński promieniujący kulturą na WKL i sąsiednie państwa. Jako ośrodek życia intelektualnego uczelnia decydowała o charakterze literatury barokowej na Litwie, którą tworzyli twórcy łacińskojęzyczni: Maciej Kazimierz Sarbiewski i Zygmunt Lauksmin, polskojęzyczni: Piotr Skarga i Zbigniew Morsztyn, pierwsi pisarze piszący po litewsku: Mikołaj Dauksza i Konstanty Szyrwid.

Z kolei prace dyplomowe i magisterskie na temat języka oscylują wokół tematu sprawności językowej uczniów, która jest kształtowana przeważnie na lekcjach języka polskiego. Ogólnej odmiany języka młodzież często uczy się dopiero w szkole, ponieważ w wielojęzycznym środowisku na Wileńszczyźnie posługuje się najczęściej lokalną odmianą języka – polszczyzną północnokresową. Jest ona nasycona dialektyzmami i zapożyczeniami z innych języków: rosyjskiego, białoruskiego, litewskiego, które to języki młodzież na ogół zna. Z nich pochodzą tak powszechne kalki, najczęściej semantyczne. To wynik przebywania młodzieży w środowisku wielojęzycznym. Wniosek, który wysnuwają w swych pracach autorzy studenci – zapewnić aktywne włączanie się młodzieży polskiego pochodzenia do kultury polskiej, aktywny udział w koloniach w Macierzy, rozwijać współpracę harcerzy z Polski i Litwy, organizować wycieczki do Polski.

Praktyczne znaczenia posiada badanie słownictwa informatycznego w języku uczniów. Rozprawy traktujące o współczesnym języku młodzieży polskiego pochodzenia na Litwie na ogół nie badają danego aspektu. Tymczasem badania studentów wykazują, że uczniowie korzystają z gier komputerowych w języku

polskim, rosyjskim, angielskim lub litewskim. Brak znajomości leksyki komputerowej ogólnopolskiej powoduje wtrącenia z innych języków. Natomiast w szkole leksyka komputerowa kształtowana jest nie systematycznie, ale służy raczej praktycznemu nauczaniu ucznia korzystania z komputera. Wniosek płynący z opracowania wskazuje, że w trakcie przerabiania tematu z gramatyki należałoby dawać uczniom zadania ze słownictwem należącym do obiegu informatycznego.

W tym roku mija 40-lecie współpracy między Uniwersytetem Wrocławskim i Uniwersytetem Pedagogicznym w Wilnie. Należy przypomnieć, że inicjatorami tej współpracy ze strony polskiej był przed laty prof. Mieczysław Klimowicz, rektor Uniwersytetu Wrocławskiego, natomiast ze strony wileńskiej – prof. Włodzimierz Czeczot, wieloletni prodziekan Wydziału Języków Obcych i dziekan Polonistyki. Z okazji jubileuszu współpracy wiosną tego roku na Litwie odbyły się “Dni Uniwersytetu Wrocławskiego w Wilnie” (Turkiewicz 2008, 27). W ramach “Dni” odbyto konferencję naukową, w sekcjach pedagogicznej, historycznej i polonistycznej. W pierwszej z nich dyskutowano nt. “Świat wielu kultur: przygotowanie pedagogów dla społeczeństwa obywatelskiego i wielokulturowego”. Druga sekcja poświęcona była tematowi “Kultura WKŁ w XVI-XVII stuleciach”. Z kolei w trzeciej sekcji obradowano pod hasłem “Wrocław i Wilno: zaprzyjaźnione Polonistyki” (*Dešimtmečiais...* 2008, 2). W sekcji tej z referatami wystąpili znani naukowcy, m. in. prof. Uniwersytetu Wrocławskiego, doktor honoris causa wileńskiej uczelni Jan Miodek, naukowcy z polonistik wrocławskiej i wileńskiej. Równolegle z sekcją polonistyczną obradowała studencka konferencja naukowa, a wśród wystąpień były referaty trzech słuchaczek drugiego roku studiów magisterskich wileńskiej uczelni. Ich wystąpienia dotyczyły tematyki sakralnej w poezji Bronisławy Ostrowskiej, poezja Maryli Wolskiej jako fenomenu artystycznego polskiej liryki kobiecej i regionalistycznych aspektów twórczości romantycznego poety Juliana Korsaka (Turkiewicz 2008, 28).

LITERATURA:

Blizniakas V., Martišius J. A., 1995, *Fizikos – matematikos fakultetas*, w: *Vilniaus pedagoginis universitetas (1935-1995)*, sudarė S. Stašaitis, Vilnius, 148.

Błaszczak G., 1992, *Litwa współczesna*, Warszawa – Poznań.

Bobryk A., 2005, *Odrodzenie Narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987-1997*, Toruń.

Dešimtmečiais išsaugota partneristė, 2008, "Šviesa", nr 11, 2.

Karpus A., Martišius J. A., *Fizikos fakultetas*, w: *Vilniaus pedagoginis universitetas (1935-1995)*, sudarė S. Stašaitis, Vilnius, 150.

Niedźwiecka M., 1997, *35-lecie Polonistyki Wileńskiego Uniwersytetu Pedagogicznego*, "Magazyn Wileński", nr 3-4, 3.

Ostrowska H., 1997, *Do miłego spotkania*, "Magazyn Wileński", nr 3-4, 18.

Turkevič H., Nedzvecka M., 1995, *Lenkų kalbos ir literatūros katedra*, w: *Vilniaus pedagoginis universitetas (1935-1995)*, sudarė S. Stašaitis, Vilnius, 92.

Turkiewicz H., *Kaupuz Anna*, w: *Wileńska encyklopedia 1939-2005*, oprac. M. Jackiewicz, Warszawa, 252.

Turkiewicz H., 1997 "Radość pisania" i "...ciężar wielu pracowitych stron" , "Magazyn Wileński", nr 3-4, 2, 4.

Turkiewicz H., 2008, *Wrocław i Wilno – zaprzyjaźnione Polonistyki*, "Magazyn Wileński", nr 6, 27, 28.

Velavičienė S., 1998, *Skarby specjalnego magazynu. "Uwięzione" książki*, "Czerwony Sztandar", nr 3, 3.